

ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПРАВОВИХ РЕГУЛЯЦІЙ

Андреев Д. О.

Стаття досліджує правові основи та механізми надання правової допомоги в Україні, зокрема відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Аналізуються функції та роль адвокатури як недержавного самоврядного інституту, що забезпечує професійну правову допомогу. Розглядаються види безоплатної правової допомоги, включаючи первинну та вторинну правову допомогу, їх зміст та обсяг. Особлива увага приділяється процедурі судового контролю за виконанням судових рішень та ролі адвокатів у цьому процесі. Досліджується представництво інтересів фізичних та юридичних осіб у суді, включаючи самопредставництво та законне представництво. Стаття підкреслює важливість забезпечення доступу до правової допомоги для всіх громадян, як основи для захисту їх прав, свобод та інтересів, особливо у сфері адміністративного судочинства. Наведені рекомендації спрямовані на подальше вдосконалення системи правової допомоги в Україні та підвищення її ефективності. Наголошено на тому, що держава виконала міжнародні зобов'язання, визначивши на законодавчому рівні статус, умови та методи надання правничої допомоги. Це був важливий крок у забезпеченні доступу всіх фізичних осіб до професійної правової допомоги, оскільки правосуддя, зокрема адміністративне правосуддя, не повинно бути доступним лише для тих членів суспільства, які можуть оплатити юридичну допомогу. В іншому випадку частина громадян залишається поза правовим регулюванням, що може призвести до відсутності поваги до закону. Як висновок, сказано про те, що в нашій країні існують не лише добрі нормативні основи, але й реальні механізми забезпечення громадянських прав на високоякісну професійну правову допомогу в адміністративному судочинстві, зокрема на етапі судового контролю за виконанням судових рішень у справах адміністративного характеру.

Ключові слова: надання правової допомоги, адміністративне судочинство, адміністративне право, права і свободи громадян, правове регулювання.

Andreiev D. O. Legal assistance in administrative cases: analysis of current trends and legal regulations

The article examines the legal framework and mechanisms for providing legal aid in Ukraine, in particular, in accordance with the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" and the Law of Ukraine "On Free Legal Aid". The author analyzes the functions and role of the Bar as a non-governmental self-governing institution providing professional legal aid. The author examines the types of free legal aid, including primary and secondary legal aid, their content and scope. Particular attention is paid to the procedure of judicial control over the execution of court decisions and the role of lawyers in this process. The article also examines the representation of individuals and legal entities in court, including self-representation and legal representation. The article emphasizes the importance of ensuring access to legal aid for all citizens as a basis for protecting their rights, freedoms and interests, especially in the field of administrative proceedings. The recommendations provided are aimed at further improving the legal aid system in Ukraine and increasing its effectiveness. The author emphasizes that the State has fulfilled its international obligations by defining the status, conditions and methods of legal aid provision at the legislative level. This was an important step in ensuring access to professional legal aid for all individuals, as justice, including administrative justice, should not be available only to those members of society who can pay for legal aid. Otherwise, some citizens are left outside the legal framework, which can lead to a lack of respect for the law. In conclusion, it is said that in our country there are not only good regulatory frameworks, but also real mechanisms for ensuring civil rights to high-quality professional legal aid in administrative proceedings, in particular at the stage of judicial control over the execution of court decisions in administrative cases.

Keywords: legal aid, administrative proceedings, administrative law, rights and freedoms of citizens, legal regulation.

Постановка проблеми. Правове регулювання права сторін на юридичну допомогу має важливе значення не лише для адміністративного судочинства, але й для всіх видів судових процесів. Звертаю увагу на статтю 16 Кодексу адміністративного судочинства України, яка визначає, що всі учасники справи мають право на користування юридичною допомогою. Згідно зі статтею 42 цього Кодексу, до учасників справи відносяться сторони, а статтею 46 передбачено, що стороною може бути як фізична, так і юридична особа.

У той же час, в статтях 29 та 59 Конституції України акцентується на право на юридичну допомогу лише для фізичних осіб. Ця відмінність положень адміністративного судочинства від конституційних положень, на мою думку, показує, що норми Кодексу адміністративного судочинства України більш повно відображають загальну концепцію права на юридичну допомогу в судовому процесі.

Згідно зі статтею 1312 Основного Закону, для надання професійної юридичної допомоги в Україні існує адвокатура. Тільки адвокат може представляти іншу особу в суді, а також здійснювати захист від кримінального обвинувачення.

Конституційне право на юридичну допомогу є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина. Серед функцій цього права слід виділити превентивну, яка спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку державних органів та їх посадових осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розвиток юридичної допомоги зробили такі науковці: В. Авер'янов, Т. Гуржій, Ю. Шемшученко, В. Колпаков, Т. Коломоєць, О. Соколенко, О. Литвин, О. Синявська, С. Стеценко, М. Вербеньський, Р. Куйбіда, Я. Лазур, А. Куліш та інші. Їхні дослідження та наукові праці стали фундаментом для подальшого розвитку та вдосконалення системи надання правової допомоги в Україні. Адаптація національного законодавства до вимог Європейського Союзу є важливим напрямком, який потребує проведення ґрунтовних наукових досліджень з метою вдосконалення чинного законодавства. Це включає аналіз правових норм, їх адаптацію та гармонізацію з європейськими стандартами, що сприяє підвищенню ефективності правової допомоги та захисту прав громадян в адміністративних справах.

Метою статті є всебічний аналіз правових основ та механізмів надання правової допомоги

в Україні, включаючи роль та функції адвокатури, різновиди безоплатної правової допомоги, та процесуальні аспекти представництва інтересів фізичних та юридичних осіб у суді. Стаття також спрямована на висвітлення важливості доступу до професійної правової допомоги для забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів громадян, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення системи правової допомоги та підвищення її ефективності в контексті адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Юридична допомога в адміністративних справах є важливим елементом правового забезпечення громадян та юридичних осіб в умовах сучасного суспільства. Адміністративне судочинство спрямоване на захист прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. У цьому контексті важливу роль відіграє забезпечення доступу до професійної правової допомоги, що є основоположною гарантією правової держави та верховенства права.

Згідно із статтею 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 06 червня 2016 року, кожна особа має право на професійну правову допомогу [5]. У випадках, визначених законом, держава забезпечує її безоплатно. Для цієї мети діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом.

Адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який забезпечує захист, представництво та інші види правової допомоги на професійній основі. Адвокати України мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Адвокатська діяльність - це незалежна професійна діяльність адвоката, спрямована на захист, представництво та надання іншої правової допомоги клієнтам [3].

Також, згідно зі статтею 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI від 02 червня 2011 року, безоплатна правова допомога - це правова допомога, яка гарантується державою та надається за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел [4].

Цей Закон визначає систему надання безоплатної правової допомоги, яка включає Координаційний центр з надання правової допомоги, суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги та суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Безоплатна правова допомога поділяється на первинну та вторинну. Первинна допомога включає надання правової інформації, консультацій, складання заяв та інших документів, а також допомогу в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги. Вторинна правова допомога охоплює захист прав та інтересів, представництво осіб у судах, інших державних органах та органах місцевого самоврядування.

Безоплатна первинна правова допомога включає надання правової інформації, консультацій, складання заяв та інших документів, а також допомогу в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги та медіації.

У свою чергу, безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг: захист прав та інтересів, представництво осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Таким чином, держава виконала міжнародні зобов'язання, визначивши на законодавчому рівні статус, умови та методи надання правничої допомоги. Це був важливий крок у забезпеченні доступу всіх фізичних осіб до професійної правової допомоги, оскільки правосуддя, зокрема адміністративне правосуддя, не повинно бути доступним лише для тих членів суспільства, які можуть оплатити юридичну допомогу. В іншому випадку частина громадян залишається поза правовим регулюванням, що може призвести до відсутності поваги до закону.

Щодо видів правничої допомоги, слід зазначити наступне: вона є різноманітною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складання позовів та звернень, довідок, заяв, скарг, а також представництво в судах та інших державних органах.

Особливу увагу варто приділити правничій допомозі на етапі судового контролю за виконанням судових рішень. Законодавством передбачена процедура такого контролю. Спочатку позивач може звернутися до суду з проханням зобов'язати суб'єкт владних повноважень подати звіт про виконання ухваленого рішення у випадку його задоволення.

У разі невиконання рішення та неподання звіту, позивач має право подати клопотання до суду щодо накладення штрафу на відповідача за невиконання рішення та неподання звіту про його виконання. У разі подальшого невиконання рішення, позивач може подати клопотання про накладення штрафу повторно, причому в більшому розмірі.

Це дозволяє зрозуміти, що фізичні особи, які звернулися до адміністративного суду, потребують кваліфікованої правової допомоги на всіх етапах судового процесу, особливо на завершальному.

Щодо правової допомоги для юридичних осіб, Кодексом адміністративного судочинства України передбачено, що вони беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу або іншу уповноважену особу, яка діє від імені юридичної особи. Держава, Автономна Республіка Крим або територіальна громада також беруть участь у справі через відповідний орган, який діє від їх імені. У обох випадках може бути призначений представник.

Отже, для юридичних осіб, суб'єктів владних повноважень, правова допомога може забезпечуватися через самопредставництво - коли відповідна особа із числа працівників юридичної особи призначається для представлення інтересів в суді. Повноваження цієї особи має бути підтверджено відповідними документами.

Аналізуючи цю норму закону, видно, що участь особи у справі та визнання її належною участі у виконанні будь-яких інших процесуальних прав, передбачених статтею 44 Кодексу адміністративного судочинства України [1], можливі, якщо обидві ці умови виконуються одночасно. Отже, для визнання особи, що діє в порядку самопредставництва, необхідно, щоб її право діяти від імені відповідної юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без правової особи) чітко визначалося відповідним законом, положенням або трудовим договором (контрактом) без необхідності додаткового уповноваження.

Крім того, для ефективного представництва в суді така особа повинна мати достатні навички для надання професійної правової допомоги.

Також важливо пам'ятати про законне представництво. Згідно зі статтею 56 Кодексу адміністративного судочинства [1], права, свободи та інтереси неповнолітніх та непрацездатних фізичних осіб, а також фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, захищаються у суді їхніми законними представниками - батьками, усиновлювачами, опікунами або іншими особами, визначеними законом.

Суд з метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, може залучати їхніх законних представників до участі

у справі. Законний представник самостійно здійснює процесуальні права та обов'язки сторони або третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах [6, с. 93].

Отже, аналізуючи суть та різновиди правової допомоги з урахуванням ефективного захисту прав громадян у сфері адміністративного судочинства під час виконання судових рішень, можна висунути твердження, що в нашій країні існують не лише добрі нормативні основи, але й реальні механізми забезпечення громадянських прав на високоякісну професійну правову допомогу в адміністративному судочинстві, зокрема на етапі судового контролю за виконанням судових рішень у справах адміністративного характеру. Проте, хочемо відзначити, що захист прав, свобод і інтересів громадян у сфері адміністративного судочинства починається з них самих, а точніше - з їхньої відповідальності та бажання захищати свої права та інтереси.

Висновки. Відповідно до українського законодавства, кожна особа має право на професійну правову допомогу. Це право є фундаментальним для забезпечення справедливості та рівності перед законом, особливо в умовах адміністративного судочинства. Адвокатура в Україні є ключовим інститутом у системі надання правової допомоги, що забезпечує захист, представництво та інші види правової підтримки на професійній основі. Адвокатська діяльність є незалежною та професійною, що гарантує високий рівень правового захисту для громадян та юридичних осіб. Держава забезпечує безоплатну правову допомогу у визначених законом випадках, що є важливим елементом соціальної справедливості. Система безоплатної правової допомоги включає як первинну, так і вторинну правову допомогу, що охоплює широкий спектр послуг від консультацій до представництва в судах. Процесуальні норми забезпечують можливість представництва інтересів фізичних та юридичних осіб у судах як через адвокатів, так і через самопредставництво відповідних

уповноважених осіб. Це дозволяє гнучко підходити до захисту прав залежно від конкретної ситуації та потреб сторін. В Україні створені як нормативні основи, так і реальні механізми для забезпечення високоякісної правової допомоги. Важливою є відповідальність самих громадян за захист своїх прав, а також їхня активність у використанні наданих можливостей для правового захисту. Для підвищення ефективності системи правової допомоги рекомендується продовжувати вдосконалення законодавчої бази, забезпечувати доступність правової допомоги для всіх верств населення та підвищувати професійний рівень адвокатів і інших надавачів правової допомоги. Таким чином, забезпечення доступу до професійної правової допомоги є ключовим фактором у захисті прав, свобод та інтересів громадян в Україні, що сприяє зміцненню верховенства права та справедливості в суспільстві.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV: із зм. і доп. станом на 27.04.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. № 37. Ст. 446.
2. Конституція України від 28.06.1996 року. ВВР України. 1996. №30. ст.141.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. ст. 2509.
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року. ВВР України. 2011. № 51. ст. 577.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України No 1402-VIII від 6 червня 2016 року *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.
6. Тищенко І. О. Адміністративно-правові аспекти надання безоплатної правової допомоги. Матеріали регіонального круглого столу (ДДУВС, 19.11.2020), С. 93-94.

*Андреев Д. О.,
кандидат юридичних наук, помічник судді*